

**Ζητήματα Προσέγγισης και Διαχείρισης Κρίσεων:
Οι Ιδιαιτερότητες της Στρατιωτικής Κινητοποίησης στην Κρίση**

Στέλιος Αλειφαντής*

Η δημοσίευση αυτή διακρίνεται σε βασικά δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος επιχειρεί καταρχήν μια συνοπτική παρουσίαση του **φαινομένου της κρίσης ασφάλειας**. Στην συνέχεια επιδιώκει να αναδείξει τον **ειδικό χαρακτήρα επιχειρησιακών παραμέτρων** της επίκλησης ή χρήσης της στρατιωτικής ισχύος για την εξυπηρέτηση πολιτικών επιδιώξεων στην διάρκεια μιας κρίσης.

Ασάφειες και Παραλείψεις

Συχνά όταν ο δημόσιος διάλογος απασχολείται με την διαχείριση κρίσεων ασφάλειας η συζήτηση επικεντρώνεται σε τρία αλληλένδετα ζητήματα:

- μπορούσαμε να αποφύγουμε την εμπλοκή στην κρίση,
- ήταν επιτυχής η πολιτική μας στην διαχείριση της κρίσης, και
- είχαν ετοιμότητα και επάρκεια οι θεσμοί και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στην διάρκεια της διαχείρισης κρίσεων.¹

Και τα τρία αυτά ζητήματα έχουν κάνουν με την **ωριμότητα** του πολιτικού συστήματος μιας χώρας και ιδιαίτερα σε ότι αφορά την *εξωτερική πολιτική* και την *πολιτική άμυνας και ασφάλειας*. Γιατί πέρα από εκάστοτε **πολιτικούς προσανατολισμούς**, πέρα από τα **προσωπικά χαρακτηριστικά** της πολιτικής ηγεσίας και πέρα από την **τεχνοκρατική**

* Ο Δρ Στέλιος Αλειφαντής είναι Διευθυντής του «Κέντρου Ανάλυσης Διεθνών Συγκρούσεων» στο Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

εμπειρία του ανθρώπινου δυναμικού στα υπουργεία εξωτερικών και εθνικής άμυνας, η ωριμότητα αυτή κρίνεται στο εάν υπάρχει **θεσμική γνώση** του φαινομένου των κρίσεων ασφάλειας και **θεσμική μνήμη** στην διαχείριση τέτοιων κρίσεων. Γιατί δεν μπορούμε να συζητάμε ούτε γενικά για ποιες πολιτικές, ούτε για αναγκαιότητα κάποιων συγκεκριμένων θεσμών εάν δεν έχει γίνει θεσμικά κατανοητό το **τι είναι «κρίση ασφάλειας»** και το ποιες είναι **λειτουργικές απαιτήσεις διαχείρισης** που απορρέουν από την φυσιογνωμία του φαινομένου «κρίση». Από το σημείο αυτό και μετά ξεκινά η όποια συζήτηση για πολιτικές απέναντι σε μια συγκεκριμένη κρίση και για την όποια ιδιαίτερη θεσμική οργάνωση απαιτείται ώστε να καταστεί λειτουργικά επαρκής ο εθνικός μηχανισμός διαχείρισης κρίσης. Διαφορετικά ο δημόσιος διάλογος κινδυνεύει να είναι γενικόλογος, δημαγωγικός και συχνά να μεταφέρει μηχανιστικά διάφορα αλλότρια σχήματα και τοποθετήσεις, που τελικά ίσως δεν ανταποκρίνονται ούτε στην ουσία του φαινομένου, ούτε στις λειτουργικές απαιτήσεις διαχείρισης του.²

Κάποτε ένας ανώτερος διπλωμάτης σε μια επιστημονική ημερίδα ανέφερε ισοπεδωτικά ότι «κάθε μέρα εμείς, στο Υπουργείο Εξωτερικών, αντιμετωπίζουμε και μια κρίση». Σε άλλη περίπτωση, ένας πρώην Αρχηγός ΓΕΕΘΑ θεώρησε την κρίση «μια κατάσταση εμπλοκής σε επιτακτικές διαδικασίες επαρκούς αμυντικής προετοιμασίας για την επιτυχή έκβαση μιας κυοφορούμενης πολεμικής αναμέτρησης». Αλλά και ένας πρώην Υπουργός Εξωτερικών σε τηλεοπτική συνέντευξη διερωτήθηκε «τι σημαίνουν ‘κανόνες εμπλοκής’ και γιατί πρέπει να υπάρχουν;». Και στα τρεις παραπάνω περιπτώσεις δημόσιων παραγόντων, δυνάμει εμπλεκόμενων σε διαδικασίες διαχείρισης κρίσεων ασφάλειας, διακρίνονται καίριες ασάφειες στην κατανόηση του φαινομένου των κρίσεων. Στις δύο πρώτες περιπτώσεις είναι φανερό η απουσία ουσιαστών διακρίσεων ανάμεσα στα κοινωνικά φαινόμενα της **διαμάχης** (conflict), της **κρίσης** (crisis) και του **πολέμου** (war) – απουσία που προέρχεται κυρίως από ελλιπή εκπαίδευση, καθώς πρόκειται και στις δύο αυτές περιπτώσεις για τεχνοκράτες υπηρεσιακούς

παράγοντες, απόφοιτους συγκεκριμένων κλαδικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Στην τελευταία περίπτωση είναι φανερός ένας πολιτικός «εμπειρισμός» και μια υποβάθμιση της σημασίας σημαντικών λειτουργικών διαδικασιών, που ακριβώς σκοπό έχουν να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική υλοποίηση των εκάστοτε πολιτικών επιλογών στην διαχείριση κρίσεων. Σε μεγάλο τμήμα της ελληνικής πολιτικής ελίτ υπάρχει μια **σύγχυση** μεταξύ της αποτελεσματικής λειτουργίας των θεσμών ώστε να υλοποιηθεί μια οδηγία της πολιτικής ηγεσίας και της λαθεμένης εντύπωσης ότι η πολιτική ηγεσία καθίσταται «δέσμια» θεσμικά σ' ότι αφορά αυτό καθαυτό το περιεχόμενο των πολιτικών οδηγιών. Μια τέτοια εντύπωση προφανώς παραγνωρίζει ότι η εκλεγμένη πολιτική ηγεσία είναι η αποκλειστικά αρμόδια να λαμβάνει τις όποιες πολιτικές αποφάσεις αλλά **μέσα στο πλαίσιο** της λειτουργίας των θεσμών εκείνων που εξασφαλίζουν τόσο την υλοποίηση αυτών των αποφάσεων, όσο και τον επιμερισμό της θεσμικής ευθύνης στους αρμόδιους πολιτικούς και στρατιωτικούς φορείς διαχείρισης των κρίσεων ασφάλειας. Βασική αιτία της υποβάθμισης των θεσμών είναι η ανομολόγητη νοοτροπία της εξασφάλισης μιας κακώς νοούμενης «ελευθερίας κινήσεων» μέρους της πολιτικής ελίτ όταν αναλαμβάνει την ευθύνη λήψης πολιτικών επιλογών σε μια κρίση ασφάλειας. Νοοτροπία που αδυνατεί να κατανοήσει ότι τα **θεσμικά κείμενα** και οι **θεσμικές διαδικασίες** – και τα δύο περιοδικά εγκεκριμένα από την ίδια την πολιτική ηγεσία – δημιουργήθηκαν, όχι για να «επιβάλουν» πολιτικούς χειρισμούς αλλά για να υπάρξει **αποτελεσματικό** θεσμικό πλαίσιο στην λειτουργία της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας σε συνθήκες διαχείρισης κρίσεων ασφάλειας. Επομένως, η πολιτική ηγεσία όχι μόνο υπόκειται στο θεσμικό πλαίσιο που η ίδια θεσπίζει, αλλά οι αρμόδιοι πολιτικοί προϊστάμενοι οφείλουν να έχουν σαφή γνώση του περιεχομένου του και πλήρη εξοικείωση με τις θεσμικές διαδικασίες του. Για αυτό άλλωστε σε κράτη αναπτυγμένα θεσμικά, όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Αγγλία κ.α. η πολιτική ηγεσία **ασκείται υποχρεωτικά** η

ιδία σε τακτικές ασκήσεις ετοιμότητας του συστήματος διαχείρισης κρίσεων για να επιτύχει την **προσωπική εξοικείωση** με τις διαδικασίες και τους απαιτούμενους χρόνους ετοιμότητας. Ας μην ξεχνάμε ότι ένας πολιτικός εκλέγεται και δεν έχει συνήθως αποφοιτήσει από κλαδικές σχολές, όπως τα στελέχη της διπλωματικής υπηρεσίας και των ενόπλων δυνάμεων. Έχει, όμως, την πολιτική υποχρέωση, που απορρέει από την εντολή του εκλογικού σώματος και από την ανάληψη της σχετικής πολιτικής αρμοδιότητας, να ασκείται ο ίδιος προσωπικά σε διαδικασίες διαχείρισης καταστάσεων κρίσης, τις οποίες η πολιτική ηγεσία έχει θεσπίσει για τον σκοπό αυτόν.

Τι είναι κρίση ασφάλειας

Όταν μιλάμε για το φαινόμενο των κρίσεων έχουμε πάντα κατά νου ορισμένες απλές αλήθειες. Καταρχήν, αναφερόμαστε σε μια **έκτακτη** περίπτωση. Ένα γεγονός που ανατρέπει την συνηθισμένη κατάσταση πραγμάτων. Ταυτόχρονα, η αναφορά σε μια κατάσταση κρίσης πάντα σημαίνει και **χειροτέρευση** της προϋπάρχουσας κατάστασης. Οι δύο αυτές απλές αλήθειες συνοδεύονται και από μια τρίτη: την ανάγκη για την **άμεση αντιμετώπιση των απειλών** που δημιουργεί η κρίση στην υφιστάμενη κατάσταση. Αυτή η επίκληση για άμεση δράση προσδίνει στα φαινόμενα των κρίσεων τον δραματικό χαρακτήρα τους.

Συχνά η διάκριση ανάμεσα στην διαμάχη, την κρίση και τον πόλεμο δεν είναι κατανοητή με συνέπεια οι συνδεόμενες με κάθε μια από αυτές τις καταστάσεις στρατιωτικές επιχειρήσεις να μην ανταποκρίνονται στην **ιδιαιτερότητα** της κάθε κατάστασης.

Η κατάσταση της **διαμάχης** ή της σύγκρουσης (conflict) **διαφοροποιείται** από εκείνο της **κρίσης** με μια σειρά **ποιοτικά** χαρακτηριστικά. Σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, η διαμάχη είναι έκφραση ετερογενών συμφερόντων και

πεποιθήσεων, η οποία εμφανίζεται καθώς νέοι σχηματισμοί-φορείς επιδιώκοντας αναθεωρήσεις της δεδομένης κατάστασης έρχονται σε αντιπαράθεση με υπάρχοντες περιορισμούς. Το αποτέλεσμα αυτής της διεργασίας είναι **η ανάδειξη μιας διαφοράς** ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα μέρη.

Η σημασία αυτής της διαφοράς είναι συνήθως **ζήτημα πολιτικής εκτίμησης**. Ωστόσο, στο υπάρχον «κρατο-κεντρικό» διεθνές σύστημα, ένας **περιορισμένος αριθμός** κρατικών συμφερόντων αποκτούν μια βασικά αντικειμενική υπόσταση. Πρόκειται για διαφορές που αναφέρονται σε «**θεμελιώδη συμφέροντα**», όπως η ανεξαρτησία, η κυριαρχία και η εδαφική ακεραιότητα, δηλαδή αφορούν τα *υπαρξιακά συμφέροντα* του σύγχρονου κράτους, δημιουργούν αγεφύρωτη διαφορά, μια έντονη πόλωση θέσεων των αντιμαχομένων πλευρών. Η υπεράσπιση τέτοιων θεμελιωδών συμφερόντων στο σύνολο των περιπτώσεων καθίσταται **ανελαστική**. Αντίθετα, διαφορές που αφορούν τα λεγόμενα «**στρατηγικά συμφέροντα**», δηλαδή οι *πέραν της επικράτειας* επιδιώξεις επιρροής όσο «ζωτικές» και αν αποκαλούνται από τους υπερασπιστές τους δεν παύουν να αποτελούν ζήτημα υποκειμενικής αξιολόγησης σχετικά με το πόσο σημαντικές είναι. Τέλος, διαφορές γύρω από ποικίλα «**δευτερεύοντα συμφέροντα**» βρίσκονται διαρκώς στην ημερήσια διάταξη της διεθνούς πολιτικής και συνήθως η αξιολόγησης τους εμφανίζεται υποδεέστερη σε σημασία από εκείνη των στρατηγικών και βεβαίως από εκείνη των θεμελιωδών συμφερόντων.

Αναλύοντας τις **εναλλακτικές στάσεις** σε μια κατάσταση διαμάχης με σημείο αναφοράς την ικανοποίηση των «ιδίων επιδιώξεων» διαμορφώνονται εναλλακτικά ενδεχόμενα πάνω στον «άξονα αντιπαράθεσης» με βάση την σχέση «ωφέλειας-ζημίας» που προκαλείται σε κάθε πλευρά (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1α:
Εναλλακτικές Στάσεις σε Κατάσταση Διαμάχης

Στις ακραίες τιμές τους πάνω στον άξονα η έμφαση στην ικανοποίηση των ιδίων επιδιώξεων ενδυναμώνει την κατάσταση ανταγωνισμού, ενώ η αντίθετα η έμφαση στην ικανοποίηση των επιδιώξεων του αντίπαλου οδηγεί σε κατάσταση παραχωρήσεων (ενδοτισμού). Οι ακραίες τιμές έχουν χαρακτήρα παιγνίου «μηδενικού αθροίσματος» (ότι κερδίζει ο ένας ο άλλος το χάνει) ενώ η συνθήκη συμβιβασμού εντοπίζεται στο κέντρο του «άξονα αντιπαράθεσης». Πέρα από την κατεύθυνση αντιπαράθεσης οι εναλλακτικές στάσεις σε μια διαμάχη μπορούν να διαμορφωθούν πάνω στον «άξονα συνεργασίας». Στον άξονα αυτόν εναλλακτικά ενδεχόμενα διαμορφώνονται και πάλι με βάση την σχέση «ωφέλειας-ζημίας» αλλά κυριαρχούν καταστάσεις αμοιβαίας ικανοποίησης είτε αυτές προκύπτουν από καταστάσεις αμοιβαίας ζημίας ή αμοιβαίου οφέλους. Στην πρώτη περίπτωση τα αντιμαχόμενα μέρη έχουν

ισχυρά κίνητρα για την «μη-εμπλοκή» στην αντιπαράθεση, ενώ στην δεύτερη ωθούνται στην υπέρβαση της αντιπαράθεσης με την «επίλυση του προβλήματος».

Η έκφραση αυτών των εναλλακτικών στάσεων από την σκοπιά των **στρατηγικών επιδιώξεων** της εξωτερικής πολιτικής σημαίνει μια ουσιώδη γενική διάκριση σε "**πολιτική κατευνασμού – σταθεροποιητική (status quo) πολιτική - πολιτική περιφερειακής δύναμης**" (Διάγραμμα Ι).

Διάγραμμα 1β
Δείκτης Μετατόπισης Εξωτερικής Πολιτικής

<u>πολιτική κατευνασμού</u>	<u>σταθεροποιητική</u> (Status Quo) <u>πολιτική</u>		<u>πολιτική περιφερειακής δύναμης</u>
υποχωρήσεις σε ουσιώδη ζητήματα (ανεξαρτησία/ κυριαρχία) προς επιδίωξη ομαλότητας	“αμυντική επάρκεια” ("Άμυνα/ Αποτροπή")	αποκλιμάκωση των εντάσεων	επικράτηση στους περιφερειακούς συσχετισμούς ισχύος
$\leftarrow - \quad 0 \quad + \rightarrow$			

ενδεικτικός άξονας μετατόπισης Επιλογών πολιτικής με βάση το σημείο “μηδέν”: - $\leftarrow 0 \rightarrow$ +

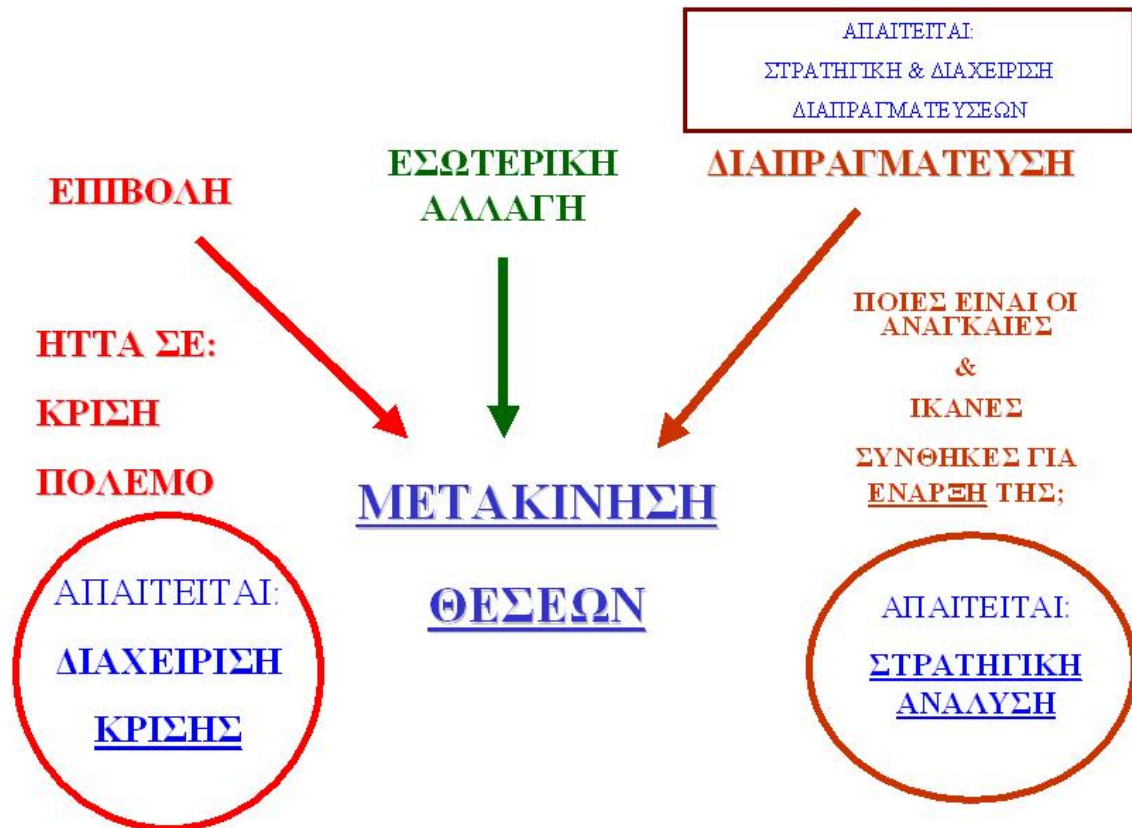
Η χρησιμότητα μιας τέτοιας διάκρισης συνίσταται στην ξεκάθαρη και συνεπή σύνδεση των "επιδιώξεων" και των "μέσων" της κάθε μιας πολιτικής επιλογής. Επομένως, η συνεπής άσκηση μιας πολιτικής "αποκλιμάκωσης των εντάσεων" είναι το **κρίσιμο στοιχείο** οριοθέτησης ανάμεσα σε μία πολιτική "ισχύος" και σε μια πολιτική "status quo" - των δύο ριζικά διαφορετικών πολιτικών αντιλήψεων που διεκδικούν να αποτελέσουν την

κυρίαρχη τάση στην ελληνική εξωτερική πολιτική. Από την άλλη πλευρά, η εγκατάλειψη του στοιχείου της πολιτικής “**Αμυντικής Επάρκειας**” (“άμυνας/ αποτροπής”) σημαίνει υιοθέτηση μιας “κατευναστικής πολιτικής” (ενδοτισμός).³

Η διαμάχη, όπως επισημάνθηκε, αφορά πάντα **διαφορά θέσεων** ανάμεσα στα αντιμαχόμενα μέρη και το **διακύβευμα** είναι η **μεταβολή** αυτών των δεδομένων θέσεων προς ικανοποίηση των επιδιώξεων της μιας ή της άλλης πλευράς ή της ανάδειξης μιας αμοιβαία αποδεκτής λύσης ή κατάστασης. Στις διεθνείς σχέσεις η **μεταβολή των θέσεων** των αντιτιθεμένων πλευρών μπορεί να προέλθει από **τρεις** ευδιάκριτες κατευθύνσεις (Διάγραμμα 3). Καταρχήν, η μεταβολή δύναται να προέρχεται από διαδικασίες της **επιβολής** της μιας πλευράς να αλλάξει την τοποθέτηση της άλλης. Η επιβολή που μπορεί να προέλθει από ήττα σε πόλεμο, από ήττα σε κρίση, αλλά και από «διολίσθηση» μιας πλευράς σε κατάσταση «φιλανδοποίησης»⁴, δηλαδή μια κατάσταση δομικής αδυναμίας μιας πλευράς κατά την οποία η κυριαρχία της στην διαδικασία λήψης αποφάσεων της περιορίζεται σημαντικά από τα όρια ανοχής της άλλης πλευράς. Η αντιμετώπιση της επιβολής σε καταστάσεις κρίσεων βασίζεται στην ενεργοποίηση του συστήματος διαχείρισης κρίσεων.

Δεύτερο, μεταβολή θέσεων δύναται να προέρχεται από **εσωτερική αλλαγή** της μιας πλευράς, δηλαδή από εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις που μεταβάλλουν τις τοποθετήσεις εξωτερικής πολιτικής του κράτους. Η αντίπαλη πλευρά μόνο έμμεσα μπορεί να παρέμβει στο εσωτερικό για να ενισχύσει τις πολιτικές εκείνες τάσεις ή πολιτικές διεργασίες που διευκολύνουν με την ανάδειξή τους σε πρωταγωνιστική πολιτική δύναμη την μετακίνηση του κράτους σε νέες θέσεις εξωτερικής πολιτικής.

Διάγραμμα 2:
Διάγραμμα Ροής Πιέσεων και Απαιτήσεων Διαχείρισης

Τέλος, τρίτον η αλλαγή θέσεων μπορεί να προέλθει από **διαπραγμάτευση**. Η διαπραγμάτευση δεν εμπεριέχει το ρίσκο διαδικασιών επιβολής, ούτε απαιτεί χρονικά μεσοπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις της άλλης πλευράς, στις οποίες δύσκολα μπορεί να επιδράσει ένας εξωτερικός παράγοντας. Όμως η διαπραγμάτευση είναι μια σύνθετη διαδικασία, η οποία βασίζεται τόσο στην συγκυρία όσο και στους συντελεστές ισχύος που καθορίζουν το ευρύτερο πλαίσιο της. Το κεντρικό ζήτημα που απασχολεί την δυνατότητα επιτυχούς έναρξης διαπραγματεύσεων συνοψίζεται στο ποιες είναι οι ικανές και αναγκαίες συνθήκες για τον σκοπό αυτόν. Η στρατηγική ανάλυση επιδιώκει να δώσει συγκεκριμένες απαντήσεις στο πλαίσιο αυτό. Μετά την έναρξη της

διαπραγμάτευσης απαιτείται πλέον ο καθορισμός στρατηγικής και ικανότητα διαχείρισης της πορείας της διαπραγμάτευσης για επίτευξη των καθορισμένων επιδιώξεων.

Η διαφοροποίηση των θέσεων καθορίζει την εμφάνιση μιας διαμάχης. Κάθε διαμάχη δεν είναι κρίση, αλλά πάντως κάθε κρίση εκδηλώνεται στο πλαίσιο μιας διαμάχης, ακόμη και στην οριακή εκείνη περίπτωση όπου το ξέσπασμα μια κρίσης εγκαινιάζει μια διαμάχη. Η διαμάχη είναι **ανταγωνιστική διαδικασία** που μπορεί να περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα ζητήματα διενέξεων. Αντίθετα η κρίση αφορά και εξελίσσεται γύρω από **ένα προσδιορισμένο ζήτημα** στο οποίο αυξάνεται η **ένταση** της εχθρικής αλληλεπίδρασης. Για παράδειγμα, η ελληνο-τουρκική διαμάχη γύρω από την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο, η οποία ήλθε στο προσκήνιο το 1973, υπήρξε μονάχα το **γενικό πλαίσιο** των ελληνο-τουρκικών κρίσεων του 1976 και 1987, οι οποίες είχαν **ειδικό αντικείμενο** πολύ συγκεκριμένο: την **απόπειρα ερευνών** για υδρογονάνθρακες στην διαφιλονικούμενη υφαλοκρηπίδα του **τουρκικού σκάφους ΧΟΡΑ/ΣΙΣΜΙΚ**. Η κρίση εκτονώθηκε μόλις σταμάτησε η πρόκληση των ερευνών από το σειсмоγραφικό σκάφος, αλλά η διαμάχη για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας παρέμεινε.

Σημαντική επίσης είναι η διάκριση ανάμεσα στην **κρίση** και στον **πόλεμο**, ένα ζήτημα που αναφέρεται στο **διαφορετικό ρόλο** της **στρατιωτικής ισχύος** στις δύο αυτές περιπτώσεις σ' ότι αφορά ένα πλήθος χαρακτηριστικών τους με άξονα το πολιτικό περιεχόμενο, την στόχευση της στρατιωτικής κινητοποίησης. Ανάμεσα στην ήπια μορφή πίεσης και στην πολεμική αναμέτρηση υπάρχει μια ολόκληρη σειρά διαβαθμίσεων της πόλωσης που έχει σημείο καμπής την εμφάνιση της κρίσης. **Η κρίση σε καμία περίπτωση** – ακόμη και εάν περιέχει την άσκηση βίας – **δεν είναι πολεμική αναμέτρηση**, η οποία χαρακτηρίζεται από συστηματική και εκτεταμένη χρήση στρατιωτικής βίας. Ο πόλεμος, όμως, ενδέχεται να

αποτελέσει την συνέχεια της κρίσης, δηλαδή μια κατάσταση κρίσης αντί ειρηνικού τερματισμού της, μπορεί να τερματιστεί μετατρέπόμενη σε κατάσταση πολέμου. Σ' αυτήν την περίπτωση οι στρατιωτικές αποστολές αποκτούν διαφορετικό πολιτικό πλαίσιο από εκείνο που έχουν στην περίπτωση κρίσεων. Από **μέσα πολιτικής πίεσης** μετατρέπονται σε **μέσα στρατιωτικής επικράτησης** στην πολεμική αναμέτρηση. Αντίθετα με ότι συμβαίνει στην πολεμική αναμέτρηση, στην κρίση ασφάλειας η στρατιωτική κινητοποίηση - η επίκληση ή και η χρήση στρατιωτικής ισχύος - είναι **μέσο πίεσης** στενά συνδεδεμένο με το **πολιτικό μήνυμα** για τις προθέσεις που επιδιώκει **αυθεντικά** και **αξιόπιστα** να στείλει η πολιτική ηγεσία στις άλλες εμπλεκόμενες πλευρές στην δεδομένη κρίση. Για αυτό επιβάλλεται ο **στενός πολιτικός έλεγχος**, όχι στον γενικό σκοπό συνολικά της στρατιωτικής κινητοποίησης (όπως γίνεται συνήθως σε μια πολεμική αναμέτρηση όπου το πολιτικό αποτέλεσμα κρίνεται από την **τελική έκβαση** του πολέμου), αλλά στον ειδικό σκοπό της **κάθε μιας ευδιάκριτης επιχειρησιακά αποστολής** των εμπλεκόμενων ημέτερων στρατιωτικών δυνάμεων.

Οι αναγκαίες αυτές διακρίσεις ανάμεσα στα φαινόμενα της διαμάχης, της κρίσης και του πολέμου δημιούργησαν τις **προϋποθέσεις** για την επικέντρωση στην μελέτη των κρίσεων και την εξαγωγή γόνιμων συμπερασμάτων σε ακαδημαϊκό και επιχειρησιακό επίπεδο. Οι παραπάνω διακρίσεις ανάμεσα στις διάφορες καταστάσεις αντιπαράθεσης καθιστούν ευδιάκριτα τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά των κρίσεων ασφάλειας. Το ζήτημα αυτό είναι σημαντικό επειδή δίνεται η δυνατότητα στους αρμόδιους θεσμούς, και ακόμη περισσότερο στα αρμόδια επιμέρους όργανα διαχείρισης κρίσεων, να αντιμετωπίσουν σ' ένα **πρακτικό επιχειρησιακό επίπεδο** την διαχείριση μιας κρίσης.

Σ' ένα τέτοιο επιχειρησιακό πλαίσιο, μια κρίση ασφάλειας στην ουσία αντιπροσωπεύει μια *μεταβολή στην μορφή ή αύξηση της έντασης της*

ρηξιγενούς αλληλεπίδρασης μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών με μια υψηλή πιθανότητα στρατιωτικών εχθροπραξιών, η οποία στη συνέχεια αποσταθεροποιεί τις μεταξύ τους σχέσεις και συνιστά πρόκληση στη δομή ενός διεθνούς συστήματος στο επίπεδο που εκδηλώνεται. Ο «καταλύτης» της κρίσης συνίσταται στην εκδήλωση **συγκεκριμένης πρόκλησης** που ανατρέπει την **υπάρχουσα κατάσταση των σχέσεων** ανάμεσα στα μέρη και **απειλεί με αστάθεια** την υπάρχουσα σταθερότητα του συστήματος ή υποσυστήματος που εκδηλώνεται.⁵ Όποιος και αν είναι ο “καταλύτης” για μια κρίση, αυτός ενεργοποιεί την **αντίληψη** της **άμεσης απειλής** για ένα τμήμα των συμμετεχόντων στη λήψη αποφάσεων της μιας πλευράς. Η ενεργοποίηση της αντίληψης απειλής έχει ως πρακτική επίπτωση την λήψη μέτρων εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας. Η λήψη τέτοιων μέτρων αυτής της πλευράς, στη συνέχεια, οδηγεί διαδοχικά σε εντονότερες ρηξιγενείς αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις δύο εμπλεκόμενες πλευρές και πιθανότατα και σε άλλα κράτη, συνοδευόμενη από την πιθανότητα βίαιης εξέλιξης. Με λίγα λόγια, μια κρίση ασφάλειας χαρακτηρίζεται από υψηλότερη της συνήθους ένταση, αναταραχή και αστάθεια στις διακρατικές σχέσεις, αλλά ταυτόχρονα συνδέεται με **τροποποιημένες αντιλήψεις** στο επίπεδο του δρώντος που εκφράζονται με μέτρα εξωτερικής πολιτικής.

Επομένως, μια διεθνής κρίση συμπεριλαμβάνει - στην πραγματικότητα ξεκινάει με - μια κρίση εξωτερικής πολιτικής για ένα ή περισσότερα κράτη. Ενώ στην διάσταση των διεθνών σχέσεων ο «καταλύτης» έχει χαρακτήρα **αντικειμενικού γεγονότος** που δύναται να παρατηρηθεί από οποιονδήποτε, αντίθετα στην διάσταση των εμπλεκόμενων μερών ο «καταλύτης» μιας κρίση εξωτερικής πολιτικής έχει χαρακτήρα **προσλαμβάνουσας παράστασης**.⁶ Η εκδήλωση της κρίσης προϋποθέτει την ύπαρξη συγκρουσιακής δράσης τουλάχιστον δύο αντιτιθέμενων πλευρών, δράση που ενεργοποιείται από την ύπαρξη παραστάσεων απειλής. Ο ‘διπλός χαρακτήρας’ του φαινομένου των κρίσεων ως **πραγματική κατάσταση των σχέσεων** των εμπλεκόμενων μερών και ταυτόχρονα ως

κατάσταση δεδομένων αντιλήψεων στους θεσμούς διαχείρισης κρίσεων των μερών επιτρέπει την πλήρη κατανόηση του φαινομένου των κρίσεων. Πρόκειται για αυτό που ο M. Brecher αποκαλεί οι δύο όψεις του ιδίου νομίσματος, ήτοι μια «διεθνή κρίση» με την έννοια ότι αυτή λαμβάνει χώρα ως αντικειμενικό γεγονός και μια «κρίση εξωτερικής πολιτικής» που ενεργοποιείται εφόσον ταυτόχρονα συντρέχει ένα τρίπτυχο υποκειμενικών αντιλήψεων (εκτίμηση απειλής, πίεση χρόνου για απάντηση, υψηλή πιθανότητα πολέμου) στην πολιτική ηγεσία ενός κράτους.

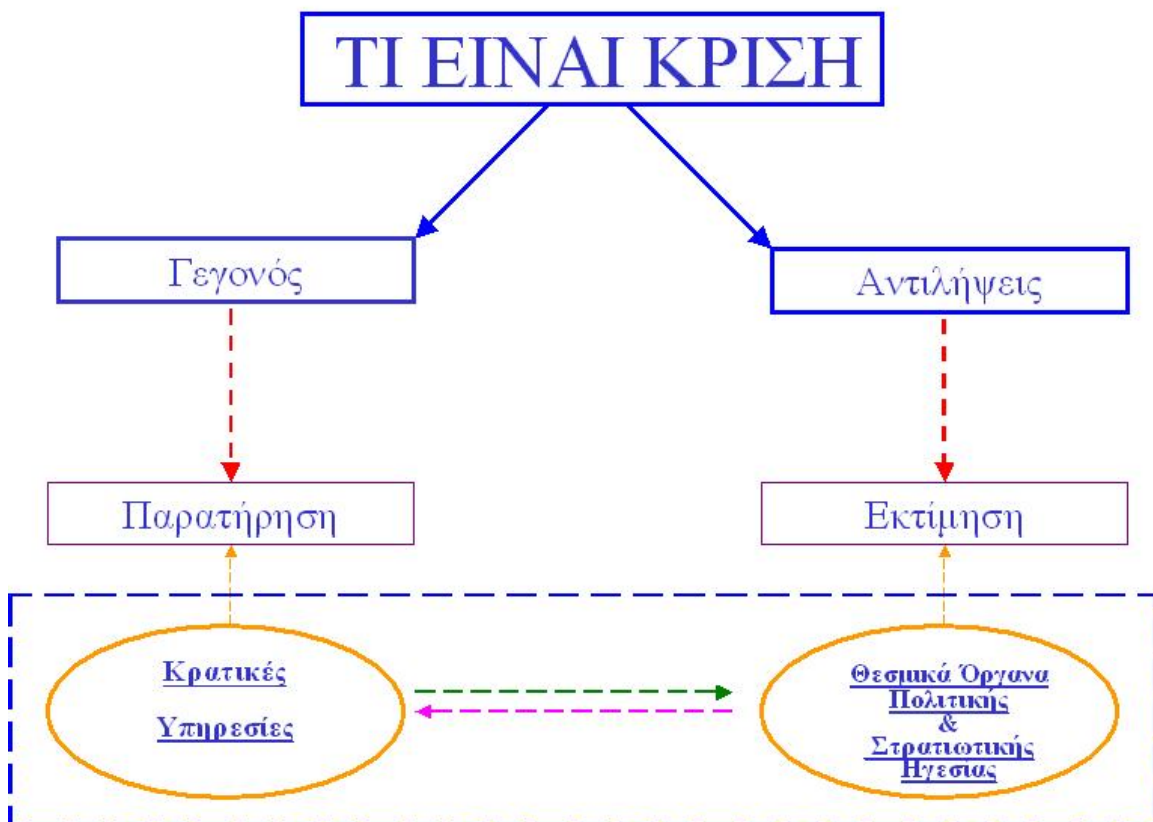
Η διαχείριση των κρίσεων.

Οι κρίσεις φαίνεται αρχικά να μοιάζουν με τους σεισμούς. Όμως διαφέρουν ριζικά από αυτούς σ' όλες τις διαστάσεις πλην μόνο μιας: αποτελούν και οι δύο μια ρήξη με την υπάρχουσα κατάσταση στην κατεύθυνση της επιδείνωσης. Εδώ, όμως, εξαντλείται κάθε επιφανειακή ομοιότητα μεταξύ του φυσικού και του κοινωνικού φαινομένου. Αντίθετα με τους σεισμούς, οι κρίσεις είναι πλέον φαινόμενα πλήρως κατανοητά και προσπελάσιμα από αναλυτική σκοπιά σ' όλες τις φάσεις εκδήλωσής τους. Επομένως, **η αντιμετώπιση των κρίσεων - από την πρόληψη, αναγνώριση, μέχρι και την διαχείριση - είναι εντελώς εφικτή** και μπορεί να πραγματοποιηθεί με **επιχειρησιακούς όρους**, όπως οι εθνικοί θεσμοί διαχείρισης κρίσεων σε διάφορα κράτη ή εκείνοι σε συλλογικούς οργανισμούς ασφάλειας φανερώνουν. Η διάκριση ενός εθνικού συστήματος διαχείρισης κρίσεων από εκείνον ενός συλλογικού συστήματος διαχείρισης κρίσεων συνίσταται στο ότι στην πρώτη περίπτωση το τρίπτυχο υποκειμενικών αντιλήψεων διαμορφώνεται από **ένα και μοναδικό εθνικό κέντρο αποφάσεων**, ενώ στο δεύτερο διαμορφώνεται από ένα **συλλογικό κέντρο αποφάσεων** λόγω του πολυμερούς χαρακτήρα της διεθνούς συμμαχίας ή του διεθνούς οργανισμού.

Ο διπλός χαρακτήρας της κρίσης, ως «γεγονότα» και ως «αντιλήψεις», απαιτεί συγκεκριμένο θεσμικό και επιχειρησιακό πλαίσιο στην συγκρότηση λειτουργικών μηχανισμών διαχείρισης κρίσεων. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3, δύο ευδιάκριτες θεσμικές λειτουργίες, η «**παρατήρηση**» και η «**εκτίμηση**», ανατίθενται σε τομείς με διαφορετικές αποστολές εντός του συστήματος διαχείρισης κρίσεων, οι οποίες υλοποιούνται από διαφορετικά εντεταλμένα όργανα – τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες για το πρώτο τομέα και τα θεσμικά όργανα πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας για την λήψη αποφάσεων (εκτιμήσεις, επιλογές χειρισμού).

Διάγραμμα 3:

Απεικόνιση του Επιχειρησιακού Προτύπου ενός Συστήματος Διαχείρισης Κρίσεων

Ασφαλώς και **δεν υπάρχουν** «συνταγές χειρισμού» κρίσεων. Εάν κάτι χαρακτηρίζει το φαινόμενο των κρίσεων είναι ότι κάθε μια από αυτές είναι

μοναδική. Αυτό σημαίνει, πριν από όλα, ότι η αντιμετώπιση μιας κρίσης βασίζεται πρωτίστως στις **επιλογές** των δρώντων. Με άλλα λόγια, η διαχείριση μιας κρίσης είναι **ζήτημα πολιτικής**. Και παραμένει τέτοιο σ' όλες τις φάσεις εξέλιξης μιας κρίσης. Η αντικειμενική εκτίμηση της συγκρουσιακής κατάστασης, η αντικειμενική ανάλυση των συνθηκών μιας κρίσης, η τεκμηριωμένη αξιολόγηση των εναλλακτικών επιλογών δράσης, όλα αυτά είναι επιχειρησιακά εφικτά, υπόκεινται όμως στην **τελική επιλογή** εκείνων που είναι εξουσιοδοτημένοι να λαμβάνουν τις αποφάσεις - αποφάσεις για τις οποίες μόνο εκείνοι φέρουν το **πολιτικό βάρος** της αποκλειστικής ευθύνης. Η πολιτική σχετίζεται αναπόδραστα με **προτεραιότητες** και η διαχείριση μιας κρίσης εμπλέκεται άμεσα στις προτεραιότητες – τις υπηρετεί, τις παρακάμπτει, τις ανατρέπει. Επομένως, η απόφαση ανήκει στην αρμοδιότητα της πολιτικής ηγεσίας. Η παροχή επιστημονικής τεκμηρίωσης και κυρίως επιχειρησιακής υποστήριξης για την λήψη πολιτικής απόφασης σε συνθήκες κρίσης **σπανιότητα** σημαίνει την ύπαρξη μιας και μόνο «πολιτικά ορθής» επιλογής. Η σπάνια εκδοχή της «μόνης ορθής επιλογής» αποτελεί την ακραία εξαίρεση του γενικού κανόνα. Αυτός ο γενικός κανόνας θέλει – πάντα στο πλαίσιο των **δεδομένων πολιτικών προτεραιοτήτων** – η παροχή επιχειρησιακής υποστήριξης για την λήψη πολιτικής απόφασης να υπηρετεί αποκλειστικά **τον σκοπό της ανάλυσης της σχέσης «κόστους-οφέλους»** κάθε μιας από τις εναλλακτικές επιλογές που έχει στην διάθεση της η πολιτική ηγεσία.

Η ατέρμονη πορεία από την «έλλειψη πληροφορίας» στην «πληροφοριακή επάρκεια» αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στην αντιμετώπιση των κρίσεων.⁷ Το τι διερευνάται έχει να κάνει με την 'μοναδικότητα' της κάθε κρίσης χωριστά, αλλά και ευρύτερα με την ιδιαιτερότητα του φαινομένου των κρίσεων. Η απάντηση στο τελευταίο ζήτημα ουσιαστικά σημαίνει ότι το φαινόμενο των κρίσεων έχει **ευδιάκριτα γενικά χαρακτηριστικά** με βάση τα οποία μπορούμε να κατανοήσουμε την ουσία αυτού του φαινομένου και

να εξοπλιστούμε με μια **γενική προσέγγιση** που μας επιτρέπει να αναλύουμε κάθε ειδικότερη περίπτωση κρίσης.⁸

Μιλώντας για τις απλές αλήθειες, που υπονοούνται σε κάθε συζήτηση για τις κρίσεις, ανιχνεύεται στην πραγματικότητα ένα **ερμηνευτικό πλαίσιο** αυτού του φαινομένου. Η ουσιώδης διάκριση των καταστάσεων που υπάρχουν πριν και μετά την έναρξη της κρίσης εστιάζεται στην **σαφή απόκλιση** των συνθηκών που επικρατούν **πριν** και **μετά** την **ενεργοποίηση** της δράσης (του «καταλύτη») που προκάλεσε την κρίση (Διάγραμμα 4). Καμία σύγκριση των δύο καταστάσεων δεν μπορεί να γίνει χωρίς την προηγούμενη επαρκή κατανόηση της **υπάρχουσας κατάστασης**, η οποία θα τροποποιηθεί με την έναρξη της κρίσης κάτω από την επίδραση του «καταλύτη». Δεν μπορούμε να διακρίνουμε τι αλλάζει, εάν δεν έχουμε γνώση του τι υπάρχει. Υπογραμμίζοντας εδώ ορισμένες μόνο από τις επιχειρησιακές ωφέλειες της, η γνώση της υπάρχουσας κατάστασης δεν συμβάλει αποκλειστικά και μόνο στην **αναγνώριση** της κρίσης όταν αυτή εκδηλωθεί αλλά και στην **πρόληψη** της, επειδή τόσο τα *σημεία τριβής* όσο και οι *κατευθύνσεις* των συγκρουσιακών τάσεων μπορούν να εντοπιστούν με επάρκεια. Η παρατήρηση των εξελίξεων από αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες επικεντρώνεται στην **διαπίστωση μεταβολών** της υπάρχουσας κατάστασης σε δύο πεδία ενδιαφέροντος: την **μετακίνηση θέσεων** και την **ένταση της πόλωσης**. Η παρακολούθηση ενδεχομένων μεταβολών αυτή εστιάζεται είτε σε κάθε ειδικό ζήτημα διένεξης (π.χ. υφαλοκρηπίδα, εθνικός εναέριος χώρος, «γκρίζες ζώνες», έρευνα και διάσωση, κ.α.) είτε στο σύνολο της διαμάχης (π.χ. πορεία ελληνο-τουρκικής σύγκρουσης). Το αποτέλεσμα της παρακολούθησης οδηγεί σε ότι αφορά την μετακίνηση θέσεων στα εναλλακτικά ενδεχόμενα της *σταθερότητας* της παρούσας κατάστασης, στην επίτευξη *συμβιβασμού* ή στην ύπαρξη *παραχωρήσεων*. Το τελικό ζητούμενο εδώ είναι εάν επιλύεται ή όχι η διαμάχη για κάποιο ή για όλα τα θέματα της διένεξης. Σε ότι αφορά την ένταση της πόλωσης τα εναλλακτικά

ενδεχόμενα αφορούν την *σταθερότητα* της κατάστασης, την *μείωση* ή την *αύξηση* της έντασης. Το τελικό ζητούμενο εδώ είναι εάν περνάμε σε κατάσταση κρίσης ή όχι.

Διάγραμμα 4:

Απεικόνιση Σεναρίων Ανάλυσης Συγκρουσιακών Τάσεων

Επομένως, κλειδί για την κατανόηση της δυναμικής μιας διαμάχης είναι ο **βαθμός πόλωσης** ανάμεσα στα αντιμαχόμενα μέρη που εκφράζεται με την μεταξύ τους αλληλουχία «**δράσης-αντίδρασης**». Σ' αυτήν την αλληλουχία η πόλωση συνήθως αποτυπώνεται με τον **δείκτη έντασης** που επικρατεί ανάμεσα στα μέρη. Οι διαβαθμίσεις αυτού του δείκτη αποτυπώνουν τις **πολιτικές επιλογές** των εμπλεκομένων μερών σχετικά με το **επίπεδο πίεσης** που ασκεί κάθε μέρος στην αντίπαλη πλευρά. Τα μέσα άσκησης πίεσης ασφαλώς ποικίλουν ποιοτικά και ποσοτικά, όμως μπορούμε

καταρχήν να διακρίνουμε το είδος της «δράσης-αντίδρασης» των μερών σε «δηλώσεις» ή «ενέργειες» που επιλέγουν οι πλευρές της διαμάχης.

Η **μετάπτωση** μιας υπάρχουσας κατάστασης σε κατάσταση κρίσης συμβαίνει όταν ένα **εχθρικό γεγονός** που προκαλεί αναταραχή ή μια μεταβολή των σχέσεων των εμπλεκομένων μερών ενεργοποιεί τρεις σχετικές μεταξύ τους **αντιλήψεις** (απειλή αξιών, πίεση χρόνου για απάντηση, μεγάλη πιθανότητα πολέμου πριν αναιρεθεί η πρόκληση). Ωστόσο, η διαπίστωση της μεταβολής στην υπάρχουσα κατάσταση δεν είναι μόνο αποτέλεσμα αντικειμενικής ανάλυσης των συγκρουσιακών συνθηκών, αλλά πρωτίστως **πολιτικής εκτίμησης** για του **τι διακυβεύεται** από αυτήν την μεταβολή. Η κατεξοχήν αυτή πολιτική εκτίμηση συνδέεται κατευθείαν με την εκτίμηση για την **έκταση** και **αμεσότητα** της **απειλής** και έχει να κάνει με την συναίσθηση ότι η μεταβολή στην υπάρχουσα κατάσταση σηματοδοτεί **επιδείνωση** της κατάστασης. Εάν πράγματι έχει εκτιμηθεί ότι υφίσταται χειροτέρευση της κατάστασης, τότε ότι απομένει να εκτιμηθεί είναι η **πίεση χρόνου** για την εκδήλωση της επαρκούς αντίδρασης προκειμένου να διαφυλαχθούν οι αξίες που απειλούνται από την υφιστάμενη μεταβολή.

Το κυρίαρχο στοιχείο στις κρίσεις ασφάλειας είναι ότι η «δράση-αντίδραση» των εμπλεκομένων μερών είναι στην πραγματικότητα μια διελκυστίνδα **αντιπαρατιθεμένων πολιτικών βουλήσεων** τους σε μια προσπάθεια να διαφυλάξουν τις αξίες που θεωρούν ότι απειλούνται με το *μικρότερο δυνατόν κόστος*. Οι κρίσεις είναι «ανοικτές» πολιτικές διαδικασίες μεταξύ των αντιπάλων και των άλλων ενδιαφερομένων πλευρών, όπου οι θεσμοί λήψης αποφάσεων για την διαχείριση της κρίσης αναπόδραστα μετέχουν στην διαμόρφωση της κατάστασης. Η κρίση αποκαλύπτεται με **συγκεκριμένα γεγονότα**, εκφράζεται από την σχετική **εκδήλωση συγκεκριμένων προσλαμβανουσών παραστάσεων/ αντιλήψεων** των εμπλεκομένων

μερών αφορά **ένα προσδιορισμένο ζήτημα αντιπαράθεσης** των δύο πλευρών.

Μια διαμάχη, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, εκτείνεται ένα ή περισσότερα ζητήματα διενέξεων όπου οι **θέσεις** των δύο κρατών **είναι πολωμένες**. Είναι η **ένταση** της πόλωσης που μεταβάλλει την υπάρχουσα κατάσταση σ' ένα ή περισσότερα ζητήματα διενέξεων στην κατεύθυνση της επιδείνωσης και δημιουργεί το φαινόμενο της κρίσης. Επομένως, η **μεταβολή** (αύξηση ή μείωση) της **έντασης** μεταξύ των εμπλεκομένων στην διαμάχη μερών ως αποτέλεσμα της δράσης τους είναι ο **πλέον ασφαλής δείκτης** μετεξέλιξης της κατάστασης στην κατεύθυνση της χειροτέρευσης.

Διάγραμμα 5:
Η Κρίση στο Φάσμα των Σχέσεων Αντιπαλότητας

ΔΙΑΜΑΧΗ/ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ	ΚΡΙΣΗ				ΠΟΛΕΜΟΣ
	ΕΝΑΡΞΗ	ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ		ΚΟΡΥΦΩΣΗ	
		ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ		
ΔΙΑΦΩΝΙΑ	ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ	
ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ/ ΑΠΕΙΛΕΣ ΣΕ ΑΣΙΕΣ	ΑΜΕΣΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ – ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΠΡΟΒΟΛΗΣ	ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ - ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΜΕ ΑΠΕΙΛΗΤΙΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	
			Ελεγχόμενη ή μη-βία	Γενικευμένη βία	
Πρωτο- εμφανιζόμενη Ένταση *	Επίπεδο έντασης*	Επίπεδο έντασης*	Επίπεδο έντασης*	Επίπεδο έντασης*	Επίπεδο έντασης*

* ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΤΑΣΗ

Ο **δείκτης της έντασης** προσδιορίζει αποτελεσματικά την κατεύθυνση της κρίσης αλλά και την πορεία της ως δυναμικό φαινόμενο που εξελίσσεται σε διάφορες διαδοχικές φάσεις, η κάθε μία από τις οποίες διαθέτει συγκεκριμένα γνωρίσματα και οριοθετείται από την ύπαρξη συγκεκριμένων «οριακών καταστάσεων», τα «κατώφλια» ('thresholds').⁹ Οι τρεις βασικές φάσεις μιας κρίσης οριοθετούνται στην φάση της **έναρξης**, στην φάση της **κλιμάκωσης** και στην φάση της **αποκλιμάκωσης** (Διάγραμμα 5). Στο Διάγραμμα 4 επισημαίνεται ότι η **έναρξη** μιας κρίσης, δηλαδή το πέρασμα από την διαμάχη στην κρίση, συνδέεται άμεσα με την εμφάνιση του τρίπτυχου των αντιλήψεων. Στην φάση της **κλιμάκωσης** της κρίσης και στο *πρώτο στάδιο* της εμφανίζεται η *στρατιωτική κινητοποίηση* και η *επίκληση της στρατιωτικής ισχύος* ως μέσο πίεσης, ενώ στο *στάδιο της κορύφωσης* της κλιμάκωσης οι στρατιωτικές επιχειρήσεις αποτελούν χαρακτηριστικό είτε *εμπεριέχουν μη-βία* ή *ελεγχόμενη βία* είτε *γενικευμένη βία*, που είναι ο προθάλαμος του μη ειρηνικού τερματισμού της κρίσης και το πέρασμα της στην κατάσταση πολέμου. Από την σκοπιά της χρήσης στρατιωτικών μέσων ο πόλεμος αντιπροσωπεύει τον ύψιστο βαθμό πόλωσης ανάμεσα στα μέρη. Έκβαση του πολέμου κρίνει την διαφορά ανάμεσα στα αντιμαχόμενα μέρη, τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα που υφίστανται οι συνέπειες της πολεμικής αναμέτρησης στους συσχετισμούς ισχύος.

Είναι ζήτημα ανάλυσης κάθε συγκεκριμένης κρίσης η παρακολούθηση της πορείας της από την μια φάση στην άλλη, ενώ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσδιορίζουν την αμφίδρομη διακύμανση μέσα σε κάθε φάση. Η προσέγγιση που συνοπτικά παρουσιάστηκε παραπάνω είναι σημαντικά χρήσιμη τόσο στην έρευνα όσο και στην δημιουργία ολοκληρωμένων συστημάτων παρακολούθησης κρίσεων. Εμπειρικά στοιχεία για τις κρίσεις μπορούν να συλλεχθούν, να ταξινομηθούν, να συγκριθούν και να μετρηθούν. Οι τύποι των κρίσεων μπορούν να περιγραφούν και να εξυπηρετήσουν ως δείκτες προσδοκίας μιας κρίσης. Οι

πηγές της κρίσης μπορούν να αποκαλυφθούν και να ιεραρχηθούν. Τρέχουσες εξελίξεις μπορούν να αναγνωριστούν ως τάσεις που δύναται να οδηγήσουν στην έναρξη κρίσεων, ενώ μετά την έναρξη να προσδιοριστούν ως τάσεις εναλλακτικές πορείες της αλληλεπίδρασης των δρώντων ώστε να εξυπηρετηθεί η πρόληψη και ανάσχεση ανεπιθύμητων πολιτικά εξελίξεων. Τελικά, η εννοιολογική σαφήνεια για την κρίση εξομαλύνει τον δρόμο για την ακαδημαϊκή διερεύνηση αλλά και την ενίσχυση συστημάτων διαχείρισης κρίσεων.

Από επιχειρησιακή σκοπιά, ένας ακαδημαϊκός ερευνητής ή ένας εντεταλμένος αναλυτής είναι υποχρεωμένος να παρακολουθεί την ροή των εξελίξεων εστιάζοντας συστηματικά στην *αλληλουχία «δράσης-αντίδρασης»* των εμπλεκομένων παραγόντων. Ένα τυπικό σενάριο εργασίας στην εξέταση περιπτώσεων κρίσης έχει ως εξής: Οι αναλυτές παρακολουθούν εξελίξεις στα ζητήματα διενέξεων τα οποία μπορεί να επιδεινωθούν σε κρίση. Καθημερινά καταφθάνουν πληροφορίες από διάφορες πηγές, ανοικτές ή διαβαθμισμένες. Από τη μία υπάρχει μια ενδελεχή ανάλυση και παραμετροποίηση των ζητημάτων και από την άλλη ρέουσες πληροφορίες για διασταύρωση και συσχέτιση. Αφού αναλυθούν η παράμετροι κάθε πληροφορίας ανάλογα με τα κριτήρια που έχουν τεθεί οι αναλυτές επιχειρούν την αναγνώριση τάσεων ή κυρίως μεταβολών της υπάρχουσας κατάστασης στην κατεύθυνση της χειροτέρευσης. Η διακρίβωση των γεγονότων, ευρύτερα η παροχή αξιόπιστης εικόνας της κατάστασης είναι το κατεξοχήν έργο των αρμοδίων κρατικών υπηρεσιών. Η εκτίμηση για το τι απειλείται είναι πρωτίστως έργο καταρχήν της στρατιωτικής ηγεσίας στον τομέα της αρμοδιότητας της και τελικά της πολιτικής ηγεσίας.

Η κλασική ροή έργων διαχείρισης κρίσεων στο Διάγραμμα 6 δείχνει παραστατικά τις απαιτήσεις όχι μόνο της κάθε φάσης (Έναρξη, Κλιμάκωση, Αποκλιμάκωση, Επιπτώσεις) της κρίσης αλλά και τα αναγκαία έργα που

ένα σύστημα διαχείρισης κρίσεων οφείλει να υλοποιήσει στον κύκλο χειρισμού της κρίσης. Το έργο της «παρακολούθησης της κατάστασης» είναι

Διάγραμμα 6:
Πλαίσιο Διαδικασιών Διαχείρισης Κρίσεων

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ & ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΧΕΣΕΩΝ					
	ΕΙΡΗΝΗ- ΑΡΧΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ	ΕΝΑΡΞΗ ΚΡΙΣΗΣ	ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ		ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΗ	ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΡΙΣΗΣ
		ΔΙΑΦΩΝΙΑ	ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ	ΚΟΡΥΦΩΣΗ- ΕΧΘΡΟΠΡΑΞΙΕΣ	ΜΕΙΩΣΗ ΕΝΤΑΣΗΣ	ΝΕΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ
ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	X	X	X	X	X	X
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΡΙΣΗΣ	X	X				
ΑΝΑΣΧΕΣΗ ΚΡΙΣΗΣ		X	X	X	X	
ΑΠΕΜΠΛΟΚΗ				X	X	
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΙΡΗΝΕΥΣΗΣ					X	X

διαρκές. Η «αναγνώριση της ύπαρξης κρίσης» καλύπτει την φάση της αρχικής σταθερότητας και τερματίζεται στην φάση της Έναρξης της κρίσης. Η «ανάσχεση της κρίσης» καλύπτει τις φάσεις Κλιμάκωση (τόσο στο στάδιο της αντιπαράθεσης όσο και στο στάδιο της κορύφωσης που χαρακτηρίζεται στρατιωτικές επιχειρήσεις με επίκληση ή και χρήση βίας) και Αποκλιμάκωση. Το έργο της «απεμπλοκής» αναφέρεται φυσικά στον ειρηνικό τερματισμό της κρίσης και όχι στην μετάπτωση της κρίσης σε πολεμική αναμέτρηση. Η «απεμπλοκή» αφορά την φάση της Κλιμάκωσης όπου εμπλέκονται στρατιωτικές δυνάμεις σε εχθροπραξίες με επίκληση ή και χρήση βίας και την φάση της Αποκλιμάκωσης. Τέλος, η «διαδικασία ειρήνευσης» αφορά τις φάσεις της Αποκλιμάκωσης και κυρίως την φάση που αναφέρεται στις Επιπτώσεις της κρίσης με κύριο χαρακτηριστικό την

εμπέδωσης μίας νέας σταθερότητας μετά τον τερματισμό της κρίσης. Η μόνιμη πίεση χρόνου στην διάρκεια της κρίσης πρακτικά σημαίνει ικανότητα επιτάχυνσης των διαδικασιών χειρισμού και πάνω από όλα επικράτηση έναντι της άλλης πλευράς στον «ρυθμό απόκρισης» (tempo). Αυτό προσδίδει ιδιαίτερες απαιτήσεις στην διαδικασία λήψης αποφάσεων και στην στρατιωτική κινητοποίηση.

Η συζήτηση για εθνικά συστήματα διαχείρισης κρίσεων έχει ήδη καλύψει μια δεκαετία και έχει βρει ορισμένες βασικές εκφράσεις σε θεσμικά κείμενα της πολιτικής εθνικής άμυνας και θεσμικά όργανα αλλά και σε νομοθετικές ρυθμίσεις.¹⁰ Ασφαλώς το κρίσιμο στοιχείο δεν είναι μόνο στις θεσμική γνώση και στην θεσμική μνήμη, αλλά και στην επάρκεια λειτουργίας των σχετικών θεσμών και οργάνων. Στον τομέα αυτό απαιτούνται ακόμη σημαντικά βήματα και εκσυγχρονισμοί που να συνθέτουν μια ενιαία όσο και εθνική αντίληψη για τον σκοπό και το περιεχόμενο της λειτουργίας ενός Εθνικού Συστήματος Διαχείρισης Κρίσεων.

Οι Ιδιαιτερότητες της Στρατιωτικής Κινητοποίησης στην Κρίση

Στην διαχείριση κάθε κρίσης ασφάλειας υφίσταται ένα θεμελιώδες **πολιτικό** δίλημμα: η πολιτική ηγεσία είναι υποχρεωμένη **να υπερασπίσει την εθνική κυριαρχία** όπως αυτή απειλείται από την συγκεκριμένη μορφή της πρόκλησης και ταυτόχρονα **να αποφύγει την μετάπτωση** της κρίσης σε ανεπιθύμητη πολεμική αναμέτρηση – τουλάχιστον στον βαθμό που εξαρτάται από τις δικές της επιλογές.

Η διαχείριση κρίσεων συνιστά **πολιτική στρατηγική** και αφορά την άσκηση **πολιτικών πιέσεων** ανάμεσα στους δρώντες μιας κρίσης. Στην διάρκεια μιας κρίσης η **επίκληση** της στρατιωτικής ισχύος είναι εκδήλωση

πολιτικής αποφασιστικότητας. Επομένως, ο **ρόλος της στρατιωτικής ισχύος** στην διαχείριση κρίσεων είναι **κυρίαρχα πολιτικός**.

Η στρατιωτική κινητοποίηση μεταφέρει **πολιτικό μήνυμα** στην αντίπαλη πλευρά που δεν είναι άλλο από την πολιτική βούληση της πολιτικής ηγεσίας να αναιρέσει την συγκεκριμένη «ενέργεια-πρόκληση» που δημιούργησε την κρίση. Στην διαχείριση της κρίσης η αποτροπή για να γίνεται πειστική οφείλει να έχει **ευέλικτες απαντήσεις** σε περισσότερο σύνθετες καταστάσεις. Ωστόσο, η στρατιωτική κινητοποίηση, πέρα από την μεταφορά του συγκεκριμένου πολιτικού μηνύματος στο πλαίσιο της διαχείρισης της κρίσης, αποσκοπεί επιπρόσθετα να εξυπηρετήσει τις επιχειρησιακές ανάγκες επαρκούς άμυνας στο πλαίσιο της αμυντικής σχεδίασης της χώρας. Επομένως, η στρατιωτική κινητοποίηση χαρακτηρίζεται από δύο **αλληλοσυνδεόμενες**, πλην όμως **διακριτές** μεταξύ τους διαστάσεις. Καταρχήν, **επικεντρώνεται** στα έργα της **ανάσχεσης** της πρόκλησης και της **αποτροπής** της συνέχισης της κρίσης από τον αντίπαλο, υπηρετώντας την συγκεκριμένη πολιτική στρατηγική της διαχείρισης της κρίσης. Παράλληλα, όμως, η στρατιωτική κινητοποίηση λαμβάνει υπόψη το **ενδεχόμενο** της μετάπτωσης της κρίσης σε πολεμική κατάσταση και διατηρεί την **ετοιμότητα** της να υλοποιήσει τα προβλεπόμενα μέτρα της ευρύτερης αμυντικής σχεδίασης της χώρας. Για την υλοποίηση ενός τέτοιου σύνθετου ρόλου της στρατιωτικής ισχύος απαιτείται μια συνεκτική στρατιωτική στρατηγική ικανή να διακρίνει τις δύο διαφορετικές ανάγκες στρατιωτικής κινητοποίησης: τις ανάγκες διαχείρισης κρίσεων ασφάλειας και τις ανάγκες διεξαγωγής μιας πολεμικής αναμέτρησης.

Το σύνθημα πρόβλημα στην κατανόηση των διακριτών αναγκών που καλύπτει η στρατιωτική κινητοποίηση είναι ο **αναγωγισμός** των ενεργειών διαχείρισης κρίσης σε ενέργειες πολεμικής προπαρασκευής. Η λεγόμενη «απειλή πολέμου» στην διαχείριση κρίσεων δεν γίνεται αντιληπτή ως

εκδήλωση αποφασιστικότητας αλλά αποκλειστικά ως διάταξη δυνάμεων με σκοπό την επικράτηση σε μια επικείμενη πολεμική αναμέτρηση. Η αντίληψη αυτή οδηγεί στην **επιχειρησιακή σύγκυση** σκοπού και μέσων. Η στρατιωτική κινητοποίηση κινδυνεύει να χάσει εντελώς από την επιχειρησιακή σχεδίαση της τις στρατιωτικές ανάγκες μιας ενδιάμεσης, πλην όμως κρίσιμότητας πολιτικά, στρατιωτικής κατάστασης: τη διαχείριση της κρίσης. Τα ειδικά, δηλαδή, χαρακτηριστικά του ρόλου της στρατιωτικής ισχύος στην εκπομπή ενός πολιτικού μηνύματος αποφασιστικότητας προς την άλλη πλευρά. Ένας τέτοιος ρόλος απαιτεί **κατάλληλο αμυντικό δόγμα** και **επιχειρησιακές αντιλήψεις, υποδομές, θεσμούς και διαδικασίες** που να υποστηρίζουν την διαχείριση κρίσεων.

Το κυριότερο ζήτημα που καλείται να αντιμετωπίσει η στρατιωτική σχεδίαση είναι το γεγονός ότι η στρατηγική διαχείρισης της κρίσης εξαρτάται καθοριστικά από τις **δεδομένες συνθήκες** μιας κρίσης. Κάθε κρίση έχει **μοναδικά** χαρακτηριστικά.¹¹ Επομένως, η επιχειρησιακή σχεδίαση σε συνθήκες διαχείρισης κρίσης εκτελείται σε **κατεξοχήν πολιτικό περιβάλλον** όπου το κύριο ζητούμενο είναι η ανάκτηση και η διατήρηση της πολιτικής πρωτοβουλίας. Αυτό πρακτικά σημαίνει για την επιχειρησιακή σχεδίαση η ανάκτηση και διατήρηση της πρωτοβουλίας των κινήσεων, δηλαδή ο έλεγχος του ρυθμού της κλιμάκωσης της αντιπαράθεσης.¹² Για την επίτευξη αυτού του σκοπού οι ένοπλες δυνάμεις απαιτείται να **αποτρέπουν** σε κάθε επίπεδο αντιπαράθεσης, να επιδιώκουν **ανάσχεση** στο κατώτατο δυνατό επίπεδο κλιμάκωσης, ενώ ταυτόχρονα να έχουν την **ετοιμότητα αποτροπής** στο επόμενο επίπεδο κλιμάκωσης.

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις απαιτείται να καλύπτουν ένα **ευρύ φάσμα πολιτικο-στρατιωτικών αποστολών** υπηρετώντας με συνέπεια και αποτελεσματικότητα τις τρέχουσες ανάγκες διαχείρισης της κρίσης. Πρόκειται για **σύνθετες**, πολιτικο-στρατιωτικές, **επιχειρήσεις** στις οποίες απαιτείται πολιτικός έλεγχος του σκοπού (δηλαδή του κατάλληλου

πολιτικού μηνύματος που μεταφέρει) κάθε συγκεκριμένης αποστολής. Η φύση των **σύνθετων επιχειρήσεων** στην διαχείριση της κρίσης είναι αυτή μιας **εξελισσόμενης κατάστασης**.

Σε συνθήκες κρίσης η επιχειρησιακή σχεδίαση χαρακτηρίζεται από την **ικανότητα προσαρμογής** της στις μεταβαλλόμενες εξελίξεις. Αυτή η ικανότητα πρακτικά εκφράζεται από την **διαχείριση μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης διαδικασίας προς μια γενική κατεύθυνση** – ήτοι, την αναίρεση της πρόκλησης και την απόσυρση της αντίπαλης πλευράς – **παρά από την εκτέλεση ενός ιδιαίτερου σχεδίου που επικεντρώνεται σε συγκεκριμένους στόχους**.

Η ύπαρξη μιας τέτοιας επιτελικής ικανότητας απαιτεί ένα στρατιωτικό επιτελείο ικανό να διατηρεί έναν **ρυθμό προσαρμογής** που να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις, όχι μόνο ραγδαία μεταβαλλόμενων συνθηκών στο πεδίο αντιπαράθεσης αλλά και στην ραγδαία **συρρίκνωση του χρόνου αντίδρασης**. Καθώς η φύση των σύνθετων επιχειρήσεων είναι αυτή μιας εξελισσόμενης κατάστασης, αυτό σημαίνει, στο επίπεδο της επιχειρησιακής σχεδίασης, ένα κατάλληλα διαρθρωμένο επιτελείο ικανό να φέρει εις πέρας μια διαδικασία διαχείρισης **συνεχούς ανάπτυξης ενδεχόμενων στρατιωτικών ενεργειών** που όλες είναι σύνθετες. Το **είδος της κρίσης** (όπως και του πολέμου) που αντιμετωπίζουν οι ένοπλες δυνάμεις καθορίζει την **δομή και διάθεση δυνάμεων** και τους **περιορισμούς** και το **περιεχόμενο** του αμυντικού δόγματος.

Η Ελλάδα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει στο Αιγαίο τουρκικές διεκδικήσεις που εκφράζονται με στρατιωτικές κινητοποιήσεις οριοθετώντας συνιστώντας μια πολυσιδηρή στρατιωτική απειλή σε βάρος της εδαφικής ακεραιότητας και της εθνικής κυριαρχίας. Οι **κρίσεις «χαμηλής έντασης»**¹³ έχουν από την δεκαετία του '70 αποτελέσει την αιχμή των προσπαθειών της Τουρκίας για την επιβολή «τετελεσμένων». Η κατάσταση αυτή σε διμερές επίπεδο **δεν**

έχει ανααιρεθεί από την διαδικασία της τουρκικής υποψηφιότητας για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην πρακτική δημιουργίας εντάσεων και προκλήσεων στο Αιγαίο έχει προστεθεί μια εντατική τουρκική διπλωματική προσπάθεια να παρουσιάσει την Ελλάδα ως την πλευρά που ... προκαλεί την ένταση στο Αιγαίο και «παρενοχλεί» τις υπερπιτήσεις των τουρκικών μαχητικών στον ελληνικό εναέριο χώρο.¹⁴ Η εσωτερική αστάθεια στην Τουρκία σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στο Ιράκ προς όφελος μιας κουρδικής κρατικής χειραφέτησης έχουν αυξήσει τα εθνικιστικά αντανakλαστικά της τουρκικής στρατιωτικο-πολιτικής ελίτ. Η ελληνική εξωτερική πολιτική αντιμετωπίζει μια περισσότερο σύνθετη κατάσταση από ότι στο παρελθόν καθώς βρίσκεται σ' ένα νέο διεθνές περιβάλλον όπου «συνεργασία» και «σύγκρουση» κατ' ανάγκη αποτελούν τις δύο όψεις μιας περίπλοκης κατάστασης που συνθέτει η τουρκική υποψηφιότητα και οι περιφερειακές πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις.¹⁵ Σ' αυτές τις συνθήκες απαιτείται ένας εξαιρετικά ικανός κρατικός μηχανισμός εθνικής ασφάλειας και φυσικά ένα εθνικό σύστημα διαχείρισης κρίσεων υπό ισχυρό πολιτικό έλεγχο και αμυντική επάρκεια, ικανό να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της εκάστοτε συγκυρίας.

¹ Stelios Alifantis, Greek National Defense in the aftermath of the Imia crisis: The concept of "flexible retaliation", in C. Yiallourides-P. Tsakonas, Greece and Turkey in the post Cold War Era, New York 2001

² Στέλιος Αλειφαντής, «Διαστάσεις Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας – Οι Κρίσεις Χαμηλής Έντασης», Γεωπολιτική, τ.11, Οκτ. 2000

³ Σ' αυτήν περίπτωση το στοιχείο της "αμυντικής επάρκειας" (άμυνα/ αποτροπή) αλλάζει χαρακτήρα όσο εντονότερα μεταβάλλεται το περιεχόμενο του συστατικού στοιχείου της "αποτροπής" προς την κατεύθυνση πολιτικών ευρύτερου "εξαναγκασμού". Μ' άλλα λόγια όσο η "αποτρεπτική" ικανότητα της χώρας χρησιμοποιείται για την επίτευξη ευρύτερων γεωπολιτικών επιδιώξεων πέραν των θεμελιωδών ζητημάτων της κυριαρχίας, εδαφικής ακεραιότητας και εθνικής ανεξαρτησίας, τόσο μετατοπίζεται η έμφαση της πολιτικής ασφάλειας από τον κατά βάση "αμυντικό" προσανατολισμό της. Όπως ο όρος "σταθερότητα" δεν έχει συγκεκριμένο πολιτικό περιεχόμενο χωρίς να απαντήσει κανείς στο ερώτημα "τι σταθεροποιείται;", το ίδιο και ο πολιτικός όρος "αποτροπή" απαιτεί απάντηση στο "τι επιδιώκεται να αποτραπεί;"

⁴ Στην διάρκεια του ψυχρού πολέμου ο όρος «φιλανδοποίηση» επικράτησε ως κατάσταση έμμεσης πολιτικής εξάρτησης από εξωτερικό κέντρο ισχύος, όταν σε εκείνη την γεωπολιτική συγκυρία η εξωτερική πολιτική της Φιλανδίας χαρακτηριζόταν από αυτοπεριορισμούς επιλογών με κριτήριο την μη δημιουργία πολιτικής αντίθεσης με την εξωτερική πολιτική της τότε Σοβιετικής Ένωσης

⁵ M. Brecher, *Crisis in World Politics*, Pergamon Press, 1993

⁶ M. Brecher, *Crisis in World Politics*, op.cit.

⁷ Σ' ότι αφορά την κρισιμότητα των επικοινωνιών, η **ταχύτητα στην ασφαλή μετάδοση της πληροφορίας** αποτελεί σημαντική παράμετρος σε κάθε σύστημα διαχείρισης κρίσεων. Στέλιος Αλειφαντής, «Η Κυριαρχία της Πληροφορίας και οι Διεθνείς Συγκρούσεις», ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ Αμυντικής & Εξωτερικής Πολιτικής 2001, Εκδόσεις Παρατηρητής, Αθήνα 2001

⁸ M. Brecher, *Crisis in World Politics*, op.cit.

⁹ L. Bloomfield-A. Moulton, *Managing International Conflict: From Theory to Practice*, M.I.T., St. Martin Press, N.Y. 1997

¹⁰ Δες, Αμυντική Στρατηγική Αναθεώρηση, Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, ΕΠΥΕΘΑ, Σεπτέμβριος 2001

¹¹ Για παράδειγμα η κρίση του 1976 όπως και εκείνη του 1987 αφορούσε την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδα, όμως οι συνθήκες της κάθε μιας ήταν διαφορετικές.

¹² Ο **έλεγχος της κλιμάκωσης** αποτελεί σε μια κρίση το κυρίαρχο πολιτικο-στρατιωτικό ζήτημα, επειδή ακριβώς η επίτευξη αυτού του στόχου από την μία πλευρά καθορίζει την επιτυχή έκβαση της κρίσης. Με τον όρο «έλεγχος της κλιμάκωσης της κρίσης» εννοείται η **συνδυασμένη πολιτικο-στρατιωτική & διπλωματική ετοιμότητα** και **ικανότητα** της μιας πλευράς να διαθέτει εκείνες τις **επαρκείς απαντήσεις** ώστε η άλλη πλευρά να έχει να επιλέξει ανάμεσα στην απόσυρση ή στο ρίσκο της παραπέρα κάθετης κλιμάκωσης. Σε μια κρίση, όπως οι ελληνο-τουρκικές, **τρεις** – όχι δύο!! – είναι παράγοντες που διεκδικούν να αποκτήσουν τον έλεγχο της κλιμάκωσης της κρίσης: τα **δύο αντιτιθέμενα μέρη** και ο εμπλεκόμενος **διεθνής παράγοντας**. Εφόσον λοιπόν καταστεί αναγκαστική πλέον η εμπλοκή σε μία κρίση, έχει πια καταστεί αναπόφευκτος ο πολιτικο-στρατιωτικός αγώνας «δρόμου» για το «ποιος» θα τον επαρκή έλεγχο της κλιμάκωσης.

¹³ Στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις, με τον όρο κρίσεις “χαμηλής έντασης” (ή συγκρούσεις «χαμηλής έντασης») εννοούνται οι **ελεγχόμενες κρίσεις**, δηλαδή κρίσεις περιορισμένες τόσο ως προς στην **χρονική διάρκεια** τους, όσο και ως προς τον **βαθμό έντασης** τους, που σκοπό τους έχουν τη δημιουργία στρατιωτικών και διπλωματικών τετελεσμένων. Οι κρίσεις αυτές, με δεδομένο το ισχυρό «απαγορευτικό» ενός γενικευμένου πολέμου, συνιστούν την βασική τουρκική επιλογή στην στρατιωτική αντιπαράθεση στο Αιγαίο και φυσικά απαιτούν **συγκεκριμένο τρόπο** ελληνικής αντιμετώπισης στα πλαίσια του αμυντικού δόγματος της χώρας. Για την σχετική προβληματική δες: Στέλιος Αλειφαντής, Η Εθνική Άμυνα μετά την κρίση στα Ίμια: η αντίληψη της “Ευέλικτης Ανταπόδοσης”, ΕΠΙΕΤΗΡΙΔΑ ΙΔΙΣ 1997, Αθήνα 1997, σελ. 43-54.

¹⁴ Η Άγκυρα έφτασε στο σημείο επίσημα να ζητά ...αποζημίωση για την σύγκρουση του τουρκικού με το ελληνικό μαχητικό!!

¹⁵ Ελληνική Ασφάλεια και Τουρκική Υποψηφιότητα: Η κρίσιμη καμπή, Διπλωματία, τεύχος 24, Οκτώβριος 2005